R. Maydanyk, Dr. Sc. (Law), Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
N. Maydanyk, PhD (Law), Associate Prof., Prof.
Vadym Hetman National Economic University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
N. Popova, PhD (Law), Doctoral Student
F. G. Burchak Scientific and Research Institute of Private law and Enterpreneurship
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

EUROPEANIZATION AND RECODIFICATION: USUFRUCT

The article examines the features of usufruct in the European countries of Romano-Germanic law, determines the terms for the implementation in the Law of Ukraine of the best practice of usufruct in terms of Europeanization and Recodification.

The peculiarities of usufruct in some countries of Romano-Germanic law, particularly in Germany, France, Poland, the Netherlands, Switzerland, Georgia, Moldova and Russia are studied.

Usufruct, which is a flexible and universally recognized in the legal systems of Western Europe property right of personal possession for use, which is treated as an independent property right to another's property in the countries of Roman legal family or a kind of easement in the countries of German legal family, remains unknown to most countries – republics of the former Soviet Union.

The law of Ukraine also does not provide for the institution of usufruct and regulates the relationship of long-term use of someone else's real estate through a number of limited property rights (emphyteusis, superficies, the right to economic management, the right to operational management) and obligational legal structures (usually land lease and property management).

The authors came to the conclusion that it is necessary to introduce the institute of usufruct into the Ukrainian law by supplementing the Civil Code of Ukraine with a new chapter "Uzufruct", the framework provisions of which are proposed in this paper.

In the law of Ukraine it is expedient to recognize usufruct as an independent, different from easement, real right of personal possession for use, which serves as a general provision on emphyteusis (the right to use someone else's land for agricultural purposes). In this regard, the provisions of Chapter 32 of the Civil Code of Ukraine on usufruct should be applied to relations under emphyteusis, unless otherwise provided by the provisions of the Central Committee on emphyteusis and does not follow from its essence.

According to its purpose, the legal structure of the usufruct can perform any functions of personal possession for the use of another's property, which allows the use of this legal structure in any area of property use, regardless of whether the purpose is income or other socially useful result (charity, etc.).

The absence of usufruct in the national law hinders the effective transformation of legal titles on a state and municipal property by waiving the right of economic management and the right of operative management in terms of recodification of the civil legislation, and does not promote formation of the full-fledged land market and its steady development in the terms of cancellation of the moratorium on sale of the agricultural lands, conducting commodity of agricultural production in Ukraine. Regarding the recodification and cancellation of the Commercial Code, usufruct is the most acceptable replacement of the right of economic management and the right of operative management. Along with long-term lease and property management, the usufruct is functionally similar to the right to economic management and the right to operational management. Unlike property management and lease, usufruct provides for paid or gratuitous use of property in the user's own interest (usufructuary), imperatively defined by law, the content of the rights of participants and a list of grounds for their termination under the rules of property rights.

Keywords: europeanization; recodification; usufruct; quasi-usufruct; superficies; emphyteusis.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Legal Studies, 2021; 4 (119): 50-53
УДК 340.1; 342.55
DOI: https:doi.org/10.17721/1728-2195/2021/4.119-9

ISSN 1728-2195
© Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Publishing center "Kyiv University", 2021

Н. А. Мяловицька, д-р юрид. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0003-2861-9879
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Н. Е. Златіна, канд. юрид. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-7674-9793
Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА

Досліджено поняття джерел права та їхні основні види. Під джерелом права розуміють спосіб зовнішнього впливу правових норм, який засвідчує їхню загальнообов'язковість. Визначено поняття та місце судового прецеденту в системі джерел права. Зазначено, що під судовим прецедентом необхідно розуміти рішення суду, що винесене по конкретній справі і вступило у законну силу, та яке є основою для вирішення аналогічних справ іншими органами. У межах інтеграційного процесу в Європі сформувалися два важливі судові органи – Європейський Суд із прав людини (далі – ЄСПЛ) та Суд ЄС. Кожна із цих судових інстанцій відіграє в межах своєї компетенції важливу роль у нормотворчому процесі. Функція ЄСПЛ полягає не тільки у розгляді конкретних скарг. У його рішеннях також дано всебічне тлумачення основних положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. У результаті вони набувають особливого значення, що носить прецедентний характер. Тому застосування практики ЄСПЛ розглядається як джерело права. Також зазначено, що у розвитку нормотворчого процесу в межах Європейського Союзу також займають і суди ЄС. Вони тлумачать основні положення установчих договорів та інших нормативно-правових актів і формулюють автономні поняття і концепції, які доповнюють та уточнюють положення нормативно-правових актів і вводять в дію нові принципово важливі для розвитку інтеграційного права положення. Визнання судового прецеденту джерелом права означає, що судові органи здійснюють не тільки юрисдикційну функцію (вирішення конфліктів на основі права), але й правотворчу. Ця функція підвищує роль і значення судової влади у механізмі стримувань і противаг зловживанню державною владою.

Ключові слова: джерело права, судовий прецедент, конституція, конвенція, Європейський Союз.

ВСТУП

Проблема фактичної та ефективної дії права в державі і суспільстві завжди була предметом уваги науковців. Це викликало формування різних підходів до розуміння поняття "джерело права". Дискусія щодо змісту цього поняття триває і нині. Автори, які надають перевагу позитивістському підходу, під джерелами права розуміють спосіб зовнішнього вираження змісту правових норм, за допомогою якого вони набувають загальнообов'язкового значення. Зокрема, у більшості англомовних країн, акцент під час визначення джерел права базується на юридичній обов'язковості [1, с. 38]. У цьо-

© Мяловицька Н. А., Златіна Н. Е., 2021

му контексті джерела права ототожнюються з нормативними приписами, що приймаються або санкціонуються державою. Для представників природно-правової доктрини джерелами права є природні, невідчужувані права людини, а прихильники соціологічної юриспруденції джерелом права визнають типізовані взаємовідносини між суспільними союзами, які передують появі правової норми [2, с. 152]. Узагальнюючи різні погляди щодо визначення поняття "джерела права", найбільш конструктивною і аргументованою є позиція вчених-правознавців, що розуміють під цим поняттям – спосіб зовнішнього вияву правових норм, який засвідчує їхню загальнообов'язковість [3, с. 17]. До основних видів джерел права відносять нормативно-правові акти, судові прецеденти, правові звичаї, нормативні договори та ін. Одним із нагальних питань судової реформи є аналіз віднесених до писаних актів судових рішень прецедентного значення – судових прецедентів у системі джерел права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у наукове розроблення поняття та класифікації джерел права зробили такі українські і зарубіжні вчені, як П. Ентін, М. Кельман, М. Козюбра, Б. Малишев, М. Марченко, О. Мурашин, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, П. Рабінович, Ю.Тихомиров, В. Шаповал, Ю. Шемшученко та ін. Однак сучасні реалії суспільного розвитку, зокрема і поступової євроінтеграції України, потребують нових підходів до їхнього аналізу й узагальнень.

Метою статті є аналіз судових прецедентів, їхня роль і значення в системі джерел права. Для виконання поставленої мети були розв'язані такі завдання:

- здійснити аналіз підходів до визначення поняття джерел права;
- визначити поняття і значення судового прецеденту в системі джерел права;
- проаналізувати роль і значення ЄСПЛ і Суду ЄС у нормотворчому процесі.

Об'єкт дослідження – судовий прецедент як джерело права. Методологія дослідження – теоретичне обґрунтування методів і способів пізнання сучасних правових реалій із використанням загальнонаукових і спеціальних методів у їхній єдності та взаємному доповненні. Серед них найдоцільнішим є використання діалектичного, системно-структурного, історичного, порівняльно-правового методів дослідження та ін.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У науковій літературі є різні погляди щодо визначення поняття "судовий прецедент". Деякі вчені визначають судовий прецедент як юридично обов'язкове правило, яке міститься в рішеннях у конкретних справах судів загальної юрисдикції вищої інстанції або інстанцій [1, с. 52]. Інші автори вважають, що судовий прецедент – це рішення суду по конкретній справі, обов'язкове для інших судів тієї самої або іншої інстанції при розгляді аналогічних справ [4, с. 60]. Узагальнюючи різні точки зору науковців щодо цього поняття можна дати визначення: судовий прецедент – це рішення суду, що винесене по конкретній справі і вступило у законну силу, та яке є основою для вирішення аналогічних справ іншими органами.

Особливо широко судовий прецедент застосовується у Великій Британії, США, Індії та інших країнах, які належать до англосаксонської системи права. Так, наприклад, судові прецеденти як складова частина Британської конституції є сукупністю судових рішень із конституційних питань, які надалі є обов'язковими під час розгляду аналогічних справ. Водночас прецедентне право формується лише рішеннями вищих судових інстанцій – Палати лордів і Верховного суду, який складається з трьох судових установ – Апеляційного суду, Високого суду та Суду Корони. Нині сфера дії прецедентного права досить обмежена. Як правило, це право регулює питання, що стосуються привілеїв Корони. Утім на сьогодні дедалі більше судових рішень отримують статутне оформлення. Так, скажімо, до 2000 року прецедентне право регулювало значну частину інституту прав людини. Однак 1998 року Королевою промульговано Акт про права людини (що набрав чинності 2000 року), який імплементував Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод до національного права та гарантував судовий захист прав і свобод, установлених зазначеною конвенцією [5, с. 340–341].

Зазначимо, що судовий прецедент займає досить важливе місце в системі джерел американського права. Це пояснюється рядом факторів. По-перше, Верховний суд США, який наділений здійснювати конституційний нагляд, є одним з інтерпретаторів тексту Конституції США. По-друге, у Конституції містяться положення загального та невизначеного характеру, які потребують конкретизації і здійснення у формі судового тлумачення їхніх положень у зв'язку з виникненням конкретних казусів. По-третє, оскільки Конституція була прийнята 1787 року, тому законодавець не може повною мірою регулювати відносини сучасного суспільства. У зв'язку із чим, у збірниках рішень Верховного суду США містяться тлумачення та визначення будь-яких аспектів діяльності федеральної законодавчої влади. У США здійснюється порядок вільної дії правила прецеденту. Верховний суд США та верховні суди штатів не вважають себе повністю зв'язаними минулими рішеннями. Обмеженням концепції прецеденту слугує те, що наступна справа повинна бути такою, як попередня або схожа з нею. Якщо був утворений прецедент, суд, виносячи аналогічне рішення, може вказати на різницю у цих справах.

Визнання прецеденту джерелом права надає можливість суду використовувати законотворчі функції не тільки у випадку відсутності відповідного закону, але і за його наявності. Наприклад, відмова Верховного суду США від використання антитрестового законодавства до великих монополій. У цьому контексті можна також розглянути судовий прецедент, який утворюється в рішеннях Верховного суду Індії і обов'язковий для нижчих судів у кожному штаті. Однак рішення Високого суду одного штату не обов'язкове для рішень Високого суду іншого штату Якщо Верховний суд не зв'язаний власними рішеннями, то Високий суд кожного штату зобов'язаний їх враховувати. Про надання правилу прецеденту офіційного характеру свідчить той факт, що рішення судів публікуються у спеціальних збірниках з 1845 р.

У правових системах континентального типу існує досить велика кількість норм прецедентного права, які виникли внаслідок судового тлумачення нормативно-правових актів і вирішення питань, що відсутні в чинному законодавстві. Зокрема, у законодавстві ФРН передбачено ряд норм права, які свідчать про наявність своєрідного прецедентного права: 1) обов'язковість рішень Федерального Конституційного суду для всіх органів і судів, законодавчої та виконавчої влади мають силу закону. Судові рішення у випадку перегляду справ або при інтерпретації чи верифікації правових норм мають властивості норм права; 2) обов'язковість рішень Федерального Верховного суду: а) для кримінальної та цивільної палат і нижчих судів із питань, які стали предметом спору цих палат, після того, як Великий Сенат санкціонує запропоновані Федеральним судом зміни у загальних принципах права; б) для апеляційних судів у випадку відмінності їхніх рішень від попередніх рішень інших апеляційних судів.

У Португалії рішення Пленуму Верховного суду визначаються як прецедент. В Іспанії визнається правотворча роль судової практики. Відповідно до сформульованої доктрини "legal" оскарженню до Верховного суду підлягають рішення нижчих судів, що прийняті з порушенням рішень Верховного суду. У деяких країнах роль судового прецеденту як додаткового юридичного джерела права підтверджується постійним виданням

судових збірників і довідників. Так, в Іспанії, Італії, Франції, ФРН, Швейцарії публікуються судові рішення, які мають найбільше значення для судової практики.

Узагалі, в Європі рецепція прецедентного права визначається безпосередньо на основі Конституції незалежно від відповідного конкретного законодавства європейських країн про права людини. У процесі обґрунтування своїх рішень судді у захисті прав людини керуються як конституційними нормами, так і принципами справедливості, розумності, відповідності моральним критеріям, суспільної необхідності тощо, а також застосовують у своїх рішеннях прецеденти ЄСПЛ.

Необхідно зазначити, що в межах інтеграційного процесу в Європі сформувалися два важливі судові органи – ЄСПЛ та Суд ЄС. Кожна із цих судових інстанцій відіграє в межах своєї компетенції важливу роль у нормотворчому процесі.

ЄСПЛ утворено на основі Європейської Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. Його головне призначення – забезпечити додержання всіма державами – учасниками Конвенції – прийнятих ними на себе зобов'язань. На практиці важлива функція ЄСПЛ складається не тільки у розгляді конкретних скарг. У його рішеннях також дається всебічне тлумачення основних положень Конвенції. У результаті судові рішення, які мають особливе значення, набувають прецедентного характеру. Формально воно обов'язкове лише для сторін, які сперечаються, і таке рішення стає насправді самостійним джерелом права [6, с. 113]. Ратифікувавши 1997 року Конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року перший і ряд інших протоколів до неї, Україна визнала щодо себе юрисдикцію ЄСПЛ.

До того ж законодавець урегулював порядок застосування практики ЄСПЛ у Законі України від 23 лютого 2006 року "Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини", зазначивши, що суди застосовують у розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [7]. Беручи до уваги, що рішення ЄСПЛ впливають на розвиток української правової системи, слід врахувати і наявність дефінітивних положень у його рішеннях. Відповідно, те, що тлумачення дефінітивних норм, здійснене Європейським Судом, Україна не може ігнорувати [8, с. 114]. І як зазначає український учений-правознавець В. Федоренко, деякі рішення ЄСПЛ усебічно враховуються у вітчизняній правотворчій, правозастосовній і судовій практиці. Наприклад, рішення ЄСПЛ від 3 квітня 2008 року у справі "Корецький та інші проти України" сприяло приведенню чинного конституційного законодавства у відповідність до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року і прийняття Закону України "Про громадські об'єднання" від 22 березня 2012 року [9, с. 79-80]. Таким чином, ЄСПЛ надає тлумачення загальному стандарту захисту прав людини, що закріплений у Європейській конвенції, долаючи національну обмеженість. Він будує наднаціональний понятійний апарат і під впливом сформованого ним прецедентного права виникає ситуація, за якої загальний стандарт захисту прав людини діє повсюдно й однаково, незалежно від національних кордонів.

Важливу роль у розвитку нормотворчого процесу у межах ЄС відіграють суди ЄС. Суд ЄС складається з Європейського Суду, Суду першої інстанції та спеціалізованих судів. Вони забезпечують однозначне тлумачення та застосування права ЄС. Також у нормотворчій діяльності важливу роль відіграє Суд ЄС, який виконує функцію верховного, конституційного та касаційного суду ЄС. Суд ЄС тлумачить основні положення установчих договорів та інших нормативно-правових актів і формулює автономні поняття і концепції, які доповнюють та уточнюють положення нормативно-правових актів та вводять у дію нові принципово важливі для розвитку інтеграційного права положення. Такими є, наприклад, концепція прямої дії, верховенства і інтегрованості права ЄС; концепція паралельного зовнішньополітичного супроводу, визначення поняття та захисту загальних принципів права ЄС та ін. Відмітимо, що положення, які розроблені і введені у практику Судом, отримують закріплення в нормативно-правових актах. У межах преюдиціальної (непрямої) юрисдикції Суд ЄС також має повноваження з розгляду справ за запитами судових органів держав-членів, що подаються з метою отримати тлумачення норм установчих договорів і правових актів інститутів ЄС [6, с. 216].

Запити національних судових органів направляють Суду ЄС до винесення остаточного рішення по справі. Завдання Суду ЄС – надати тлумачення правової норми цього міждержавного об'єднання конфедеративного типу або розв'язати правову колізію, яка виникла у процесі застосування права ЄС. Рішення Суду ЄС є обов'язковим не тільки для національного суду, який направив такий запит, а також є прецедентом для всіх інших судів держав-членів, що вирішують аналогічні проблеми.

ВИСНОВКИ

Аналіз різних підходів до розуміння поняття "джерела права" показав, що не існує єдиного визначення цього поняття. Узагальнюючи різні погляди щодо визначення поняття "джерела права", найбільш конструктивною і аргументованою є позиція вчених-правознавців, що розуміють під цим поняттям – спосіб зовнішнього вияву правових норм, який засвідчує їхню загальнообов'язковість До основних видів джерел права належать нормативно-правові акти, судові прецеденти, правові звичаї, нормативні договори та ін. Як зазначалося, до системи джерел права відноситься й судовий прецедент, під яким розуміється рішення суду, що винесене по конкретній справі і вступило у законну силу, та яке є основою для вирішення аналогічних справ іншими органами. У межах інтеграційного процесу в Європі сформувалися два важливі судові органи ЄСПЛ і Суд ЄС. Кожна із цих судових інстанцій відіграє в межах своєї компетенції важливу роль у нормотворчому процесі. Визнання судового прецеденту джерелом права означає, що судові органи здійснюють не тільки юрисдикційну функцію (вирішення конфліктів на основі права), але й правотворчу. Ця функція підвищує роль і значення судової влади у механізмі стримувань і противаг зловживанню державною владою.

Список використаних джерел:

1. Шаповал В.М. Феномен конституційного права: монографія / Володимир Шаповал. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2017. – 423 с.
2. Загальна теорія права: підруч. За заг. Ред. М. І. Козюбри. – К. : Ваіте, 2016. – 392с.
3. Юридична енциклопедія : в 6 т. – К. : "Укр. енцикл.", 1999. – Т. 2. – 744 с.
4. Конституційне право зарубіжних країн. Том 1:.Загальна частина /під.ред. д.ю.н., проф.Н.В. Мішиної та доц. В.О. Міхальова. Дніпропетровськ: Середняк Т.К., 2014. – 340 с.
5. Конституційне право зарубіжних країн: навчальний. посіб. / За заг. ред. В. О. Ріяки. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
6. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека: Учебник для вузов / Рук. авт.колл. и отв.ред. д.ю.н., проф. Л.М.Энтин. М.:Норма, 2005. – 960 с.
7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – №30. – Ст. 260.
8. Орлюк О.П. Фінансове право. Академічний курс: підруч. / О.П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер. 2010. – 808 с.
9. Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник / В.Л. Федоренко. – К..: Вид-во Ліра – К., 2016. – 616 с.

References:

1. Shapoval, V. M. (2017) Fenomen konstytutsiinoho prava [The phenomenon of constitutional law]. K: Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy (in Ukrainian).
2. Koziubra, M. I. (2016) Zahalna teoriia prava [General theory of law]. K: Vaite (in Ukrainian).

3. Iurydychna entsyklopediia (1999) [Legal encyclopedia]: v 6 t. K : Ukr. Entsykl.– T. 2.(in Ukrainian).
4. Mishyna, N. V., & Mikhalov, V. O. (2014) Konstytutsiine pravo zarubizhnykh krain [Constitutional law of foreign countries]. Dnipropetrovsk: Seredniak T. K. (in Ukrainian).
5. Riiaka, V. O. (2006) Konstytutsiine pravo zarubizhnykh krain [Constitutional law of foreign countries]. K: Iurinkom Inter. (in Ukrainian).
6. Entin, L. M. (2005) Evropeiskoe pravo. Pravo Evropeiskoho Soiuza y pravovoe obespechenye zashchytы prav cheloveka [European law. European Union law and legal protection of human rights]. Moskva: Norma (in Russian).
7. Pro vikonannya rishen ta zastosuvannya praktiki Evropeyskogo sudu z prav lyudini, Zakon Ukrai'ny [On the implementation of decisions and application of the case law of the European Court of Human Rights, Law of Ukraine] № 3477-IV-VR (2006) Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrai'ny [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine], (30), 260 (in Ukrainian).
8. Orliuk, O. P. (2010) Finansove pravo [Finance law]. K: Yurinkom Inter (in Ukrainian).
9. Fedorenko, V. L. (2016) Konstytutsiine pravo Ukrainy [Constitutional law of Ukraine]. K: Lira (in Ukrainian).

Received: 07/08/2021
1st Revision: 29/08/2021
Accepted: 18/09/2021

N. Mialovytska, Dr. Sc. (Law), Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
N. Zlatina, PhD (Law), Associate Prof.
Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF JUDICIAL PRECEDENT IN THE SYSTEM OF SOURCES OF LAW

The article explores the concepts of sources of law and their main types. The source of law means the way of external influence of legal norms, which certifies their binding nature. The concepts and place of judicial precedent in the system of sources of law are defined. It is noted that judicial precedent should be understood as a court decision rendered in a particular case and entered into force, and which is the basis for resolving similar cases by other bodies. As part of the integration process in Europe, two important judicial bodies have been formed – the European Court of Human Rights (hereinafter – the ECtHR) and the Court of Justice. Each of these courts plays an important role in the rule-making process within its competence. The ECtHR's function is not limited to dealing with specific complaints. Its decisions also provide a comprehensive interpretation of the main provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. As a result, they acquire a special significance that is precedent-setting. Therefore, the application of the case law of the ECtHR is considered as a source of law. It is also noted that EU courts play a role in the development of the rule-making process within the EU. They interpret the main provisions of the founding treaties and other regulations and formulate autonomous concepts and concepts that complement and clarify the provisions of regulations and implement new fundamentally important for the development of integration law provisions. Recognition of judicial precedent as a source of law means that judicial bodies perform not only a jurisdictional function (resolving conflicts on the basis of law), but also law-making. This function increases the role and importance of the judiciary in the mechanism of checks and balances of abuse of state power.

Keywords: source of law, judicial precedent, constitution, convention, European Union.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Legal Studies, 2021; 4 (119): 53-59
УДК 342.7
DOI: https:doi.org/10.17721/1728-2195/2021/4.119-10

ISSN 1728-2195
© Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Publishing center "Kyiv University", 2021

В. Р. Некрутенко, асп.
ORCID ID: 0000-0002-1333-5032
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ РИЗИКІВ, СПРИЧИНЕНИХ ОБРОБЛЕННЯМ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Метою дослідження є систематизація ризиків, які можуть бути викликані обробленням персональних даних із використанням технологій штучного інтелекту, за критерієм стадій оброблення персональних даних і норм законодавства, які можуть бути порушені внаслідок настання ризику.

На основі систематизації ризиків за мету було також поставлено проаналізувати засоби запобігання та мінімізації ризиків, викликаних використанням технологій штучного інтелекту.

Для досягнення мети цієї роботи використано загальнонаукові структурно-функціональний, системний, порівняльно-правовий методи, а також метод аналізу.

Серед спеціальнонаукових методів можна виокремити методи системного та динамічного тлумачення норм законодавства у сфері захисту персональних даних.

У ході дослідження отримано такі результати:

- ***надано, проаналізовано за нормами законодавства України та систематизовано правові ризики, викликані обробленням персональних даних із використанням технологій штучного інтелекту;***
- ***установлено фактори й інтереси, з якими необхідно балансувати мінімізацію правових ризиків;***
- ***запропоновано складові комплексної регуляторної системи, спрямованої на мінімізацію ризиків і забезпечення балансу між інтересами фізичних осіб та організаціями, які здійснюють збір та оброблення персональних даних.***

Отримані результати дозволили дійти таких висновків:

1. Використання алгоритмів штучного інтелекту у разі взаємодії з людиною дає беззаперечні переваги та соціальну вигоду.

2. Нерегульоване використання технології спричиняє значні ризики порушення права людини на повагу до приватного життя та право на захист персональних даних. Основними аспектами таких ризиків є незаконне використання зібраних персональних даних для машинного навчання, непрозорість і втрата контролю над логікою прийняття рішень і використанням алгоритмів, а також ризики порушення безпеки персональних даних.

3. Для мінімізації ризиків і забезпечення балансу між приватним і публічним інтересом необхідно знайти комплексний підхід, який передбачає залучення всіх зацікавлених сторін. Наявність комплексного підходу передбачає використання обов'язкових правил поведінки та норм так званого м'якого права.

Ключові слова: захист персональних даних; персональні дані; штучний інтелект; інноваційні технології; приватність; машинне навчання; дискримінація.

ВСТУП

За даними дослідницького центру "Gartner" [1], станом на 2019 р. приблизно 37 % організацій по всьому світу використовують технологію штучного інтелекту для виконання певних завдань, що є втричі більшим показником порівняно з 2015 р. Технології машинного навчання та штучного інтелекту починають застосовувати у практично будь-якій сфері життя: починаючи від

© Некрутенко В. Р., 2021